

ทัศนะเรื่องการเกิดใหม่ในพุทธปรัชญาเถรวาท

3.1 ความหมายของการเกิดใหม่

การเกิดใหม่เป็นกระบวนการสืบเนื่องกับความตาย เมื่อจุติจิตดับ ปฏิสนธิจิตก็เกิดเป็นลำดับมา นับแต่ปฏิสนธิจิตเกิด กระบวนการเกิดใหม่ก็ได้รับเริ่มต้น

3.2 กระบวนการเกิดใหม่

เมื่อคนเราตายลง เขาจะเกิดใหม่ทันทีในภพภูมิใดก็ได้ที่เหมาะสมกับกรรมที่เขาละทิ้งก่อนดับจิต สิ่งที่เขาไปเกิดในภพภูมิต่อไปนั้นก็คือจิตหรือวิญญาณ จิตที่ดับในภพภูมิก่อนกับจิตที่เกิดใหม่ในภพภูมิต่อมาไม่ใช่อัตตาเหมือนกัน แต่ก็มีลักษณะพิเศษอย่างที่เรียกว่าจะเป็นอันเดียวกันก็มิใช่จะต่างกันก็มิใช่เชิง เพราะธรรมชาติของจิตนั้นเกิด-ดับทุกขณะ จิตเกิด-ดับ 1 ขณะเรียกว่าจิต 1 ดวง จิตแต่ละดวงมี 3 ขณะย่อย คือ เกิดขึ้น(อุปปาทะ) ตั้งอยู่(ฐิติ) ดับไป(ภังคะ) จิตแต่ละดวงเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะดำรงอยู่ชั่วเวลาสั้นมากแล้วก็ดับไปก่อนจะดับจิตได้ส่งสมผลกรรมที่เก็บสะสมไว้เป็นปัจจัยให้จิตดวงใหม่เกิดขึ้น จิตดวงใหม่เกิดขึ้นเพราะอาศัยพลังกรรมของจิตดวงก่อนที่เพิ่งดับไปและจิตดวงที่เกิดตามมาก็ตั้งอยู่ชั่วขณะแล้วก็ดับไป ก่อนจะดับจิตนี้ก็ เป็นปัจจัยต่อเนื้อให้จิตดวงใหม่เกิดขึ้นอีก จิตดวงเก่าที่ดับไปและจิตดวงใหม่ที่เกิดขึ้นนี้จะเป็นจิตเดียวกันก็มิใช่จะต่างกันก็มิใช่เชิง จิตที่เกิดเป็นดวงสุดท้ายในชาตินี้เรียกว่าจุติจิต เพราะเป็นจิตที่เคลื่อนย้ายภพ(จุติ) ออกจากร่างกายที่ปราศจากลมหายใจ ขณะที่จุติจิตดับลงมันได้ส่งพลังกรรมมาในชาตินี้ไปก่อให้เกิดจิตดวงใหม่อีก

ร่างกายใหม่ของชาติหน้า จิตที่เกิดใหม่ในร่างกายใหม่นี้ เรียกว่าปฏิสนธิจิต หมายถึงจิตที่เชื่อมโยง (ปฏิสนธิ) ระหว่างชาตินี้กับชาติหน้า¹ จุติจิตกับปฏิสนธิจิตไม่ใช่จิตดวงเดียวกันเพราะจุติจิตดับไปแล้ว เหลือแต่เพียงพลังกรรมที่ถูกส่งมอบให้เป็นมรดกให้ปฏิสนธิจิตเก็บรักษาต่อไป แต่จุติจิตกับปฏิสนธิจิตก็ไม่แตกต่างกันโดยขาดออกจากกันทั้งนี้ เป็นเพราะปฏิสนธิจิตรับมรดกกรรมทุกอย่างมาจากจุติจิตและเก็บรักษาไว้เป็นอนุสัยสันดานสืบต่อไป

การเกิดใหม่นั้นเป็นกระบวนการสืบเนื่องกับความตาย เมื่อจิตใกล้ดับพฤติกรรมของจิตในช่วงมรณาสันนกาลและมรณาสันนวิถีมินิมิตปรากฏขึ้นเป็นอารมณ์ของจิต อารมณ์ของปฏิสนธิจิตมี 3 คือ กรรม กรรมนิมิต และคตินิมิต

3.3 ภพที่รองรับการเกิดใหม่

ภพ คือ โลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ หรือภาวะชีวิตของสัตว์ มี 3 คือ 1. กามภพ ภพของผู้ยังเสวยกามคุณ 2. รูปภพ ภพของผู้เข้าถึงรูปฌาน 3. อรูปภพ ภพของผู้เข้าถึงอรูปฌาน เหล่านี้เป็นภพตามพระพุทธรักษาที่ว่า คุกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภพเป็นไฉน ภพสามเหล่านี้คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ นี้ เรียกว่าภพ² อนึ่งภพทั้งสามนั้นจำแนกรายละเอียดได้ดังนี้คือ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹ปัญหาพระยามิลินท์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ : อนุสรณ์งาน
ฌาปนกิจศพนางจรุงผิว ฉันทพาทไพเราะ (จรุงผิว สิงหะ), 2521), หน้า
11-16.

²ที. มหา. 10/58.

กามภพ คือที่เกิดของผู้ที่เกี่ยวข้องกับกามหรือโลกเป็นที่อยู่อาศัย
ของผู้เสพกาม ได้แก่ อบายภูมิ 4 มนุษยโลก และสวรรค์ 6 ชั้น

อบายภูมิ คือภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญ มี 4 อย่าง คือ^๓

1. นิรยะ นรกเป็นภูมิที่เสวยทุกข์ของผู้ทำบาปแล้วไปเกิด
2. ตีรจฉานโยนิ กำเนิดเดรัจฉานคือสัตว์อื่นนอกจากมนุษย์

หรือสัตว์มีร่างกายเจริญโดยขวางออกไปคือไม่เจริญตั้งขึ้นไปเหมือนคน

3. ปิตติวิสัย ภูมิแห่งเปรตคือสัตว์จำพวกหนึ่งซึ่งเกิดอยู่ใน
อบายชั้นที่เรียกว่าปิตติวิสัย หรือเปตวิสัยได้รับความทุกข์ทรมานเพราะไม่มี
อาหารจะกิน แม้เมื่อมีกินก็กินไม่ได้หรือกินได้โดยยาก

4. อสุรกาย พวกอสูรเป็นสัตว์เกิดในอบายพวกหนึ่ง เป็น
พวกสะตั้งหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง

มนุษยโลก คือโลกที่มนุษย์เราอาศัยอยู่นี้

สวรรค์ คือแดนอันแสนดีเลิศล้ำด้วยกามคุณทั้ง 5 หรือโลกของ
เทวดา 6 ชั้น คือ^๔

1. จาคุมมหाराชิกา สวรรค์ชั้นที่ 1 มีมหाराช 4 องค์
เป็นประธานจึงมีนามว่าจาคุมมหाराชิกา ท้าวมหาราชทั้ง 4 คือ 1. ท้าว
ชตวรรษ จอมกุดหรือจอมคนธรรพ์ ครองทิศตะวันออก 2. ท้าววิรุฬหก
จอมกุมภัณฑ์ ครองทิศใต้ 3. ท้าววิรูปักษ์ จอมนาค ครองทิศตะวันออก
4. ท้าวกุเวรหรือเวสสวัณ จอมยักษ์ ครองทิศเหนือ

2. ดาวดึงส์ สวรรค์ชั้นที่ 2 มีจอมเทพปกครองชื่อ ท้าว
สักกะ แต่โดยทั่วไปเรียกกันว่าพระอินทร์

^๓พระเทพเวที, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์ (กรุงเทพฯ :
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2533), หน้า 377.

^๔เรื่องเดียวกัน, หน้า 306.

3. ยามา สวรรค์ชั้นที่ 3 มีท้าวสุยามเทพบุตรปกครอง

4. कुสิต สวรรค์ชั้นที่ 4 มีท้าวสันคุสิตเทวราชปกครอง

สวรรค์ชั้นนี้เป็นที่สถิตของพระเทพอิสต์ว์ก่อนจุติลงมาสู่มนุษยโลกและตรัสรู้ในพระชาติสุดท้าย

5. นิมมานนรดี สวรรค์ชั้นที่ 5 มีท้าวสุนิมมิตเทวราชปกครอง
สวรรค์ชั้นนี้ปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดนิรมิตเอาได้

6. ปรนิมมิตวสวัตดี สวรรค์ชั้นที่ 6 มีท้าวปรนิมมิตวสวัตดี
ปกครอง เทวดาชั้นนี้ปรารถนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ต้องเนรมิตเอง มีเทวดาอื่น
เนรมิตให้อีกต่อหนึ่ง

รูปภพ คือโลกเป็นที่อยู่ของพวกพรหม ซึ่งมี 16 ชั้น ดังนี้⁵

1. พรหมปาริฉชา
2. พรหมบุโรหิตา
3. มหาพรหมา
4. บริตาภา
5. อัมมาณาภา
6. อาภัสรา
7. บริตสุภา
8. อัมปมาณสุภา
9. สุกกิงหา
10. อสิญญีสัตตา
11. เวหัพผลา
12. อวิหา
13. อคัปปา
14. สุทิสสา

⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 253.

15. สุกัสสี่
16. อกนิฏฐา

อรุบทภ คือโลกที่เป็นอยู่ของพรหมไม่มีรูป มี 4 คือ⁶

1. อากาสนัญจายตนะ ชั้นของผู้กำหนดที่ว่างหาที่สุดมิได้
เป็นอารมณ์
2. วิญญาณัญจายตนะ ชั้นของผู้กำหนดวิญญาณหาที่สุดมิได้
เป็นอารมณ์
3. อากิญจัญญายตนะ ชั้นของผู้กำหนดภาวะที่ไม่มีอะไร
เป็นอารมณ์
4. เนวสัญญานาสัญญายตนะ ชั้นของผู้กำหนดภาวะจะมี
สัญญาหรือไม่ใช่ ไม่มีสัญญาก็ไม่ใช่ เป็นอารมณ์

3.3.1 ปฏิสนธิ 4

การเกิดใหม่พุทธปรัชญาเถรวาทเรียกปฏิสนธิ ปฏิสนธิ
มี 4 ประการ คือ⁷

1. อบายปฏิสนธิ ปฏิสนธิในอบาย ซึ่งแปลว่าภพชาติ
ที่ปราศจากความเจริญ
 2. กามปฏิสนธิ ปฏิสนธิในภพชาติที่เป็นสุขคติชั้นกามาวจร
 3. รูปาวจรปฏิสนธิ ปฏิสนธิในภพชาติที่เป็นรูปาวจร
 4. อรูปาวจรปฏิสนธิ ปฏิสนธิในภพชาติที่เป็นอรูปาวจร
- เมื่อจุติจิตดับไปแล้วปฏิสนธิจิตจะสืบต่อทันที ปฏิสนธิจิตขณะแรกที่เกิดขึ้นในภพนั้น ๆ

⁶ พระเทพเวที, พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 388.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.

ปฏิสนธิจิตนั้นไม่เป็นทั้งกุศลจิตและอกุศลจิต เพราะขณะปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นและดำรงอยู่นั้นไม่ได้กระทำกรรมใด ๆ ทางกาย วาจาและใจ ปฏิสนธิจิตเป็นวิบากจิตซึ่งเกิดขึ้นเพราะกรรมใดกรรมหนึ่งเป็นปัจจัย แม้ว่าการกระทำแล้วในแต่ละภพชาติจะมากมายเพียงใดก็ตาม กรรมใดเป็นปัจจัยให้ปฏิสนธิจิตเกิดขึ้นกรรมนั้นถือเป็นกัมมปัจจัยแก่ปฏิสนธิจิต ถ้าเกิดในภูมิมนุษย์อันเป็นสุคติภูมิก็ต้องเป็นผลของกุศลกรรม จิตที่ปฏิสนธิก็เป็นกุศลวิบาก ถ้าเกิดในอบายภูมิก็เป็นผลของอกุศลกรรม จิตที่ปฏิสนธิในอบายภูมิเป็นอกุศลวิบาก เป็นต้น

3.3.2 กรรมที่นำไปสู่ภพต่าง ๆ

กรรม ตามทัศนะของพุทธปรัชญาคือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาหรือความจงใจในการกระทำ และกรรมนั้นเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำคนไปสู่ภพภูมิต่าง ๆ ดังพระพุทธพจน์ในจูฬกัมมวิภังคสูตรว่า "ดูกรมาณพ สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นที่กำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้ทรามและประณีต"^๘ คำอธิบายเรื่องกรรมที่สำคัญซึ่งอธิบายการเวียนว่ายตายเกิดและลำดับการให้ผลของกรรม คือ กรรม 12 ที่มีปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ตอนที่ว่าด้วยกัณฑ์ชาวิตถณวิสุทธินิเทศ^๙ รายละเอียดเกี่ยวกับกรรม 12 มีดังนี้

^๘ม. อุปริ. 14/581.

^๙มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปล ภาค 3 ตอนจบ, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516), หน้า 30-37.

หมวดที่ 1 ว่าโดยปากกาล คือจำแนกตามเวลาที่ให้ผล

1. กิจธุระกรรมเวทนิยกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมที่ให้ผลในภพนี้หรือในชาติปัจจุบัน ตามลักษณะกรรมชนิดนี้ต้องเป็นกรรมที่ทำในชาตินี้ เมื่อทำแล้วผู้ทำก็จะต้องได้รับผลในชาตินี้ เมื่อกรรมนี้ได้ส่งผลในชาตินี้แล้วก็จะสิ้นสุดกระแสกรรม แต่ถ้าไม่มีโอกาสส่งผลในชาตินี้ไม่ว่าด้วยสาเหตุใด ๆ กิจธุระกรรมเวทนิยกรรมก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมคือกรรมที่จะไม่ให้ผลอีกต่อไป

2. อุปัชฌายเวทนิยกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมที่จะให้ผลอย่างจริงจังในชาติหน้าต่อจากชาตินี้ แต่ไม่ว่ากรรมชนิดนี้จะมีโอกาสให้ผลหรือไม่มีโอกาสให้ผลก็ตาม พอชาติหน้าสิ้นสุดก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมคือกรรมที่เลิกแล้วกันไป

3. อปราชัยเวทนิยกรรม กรรมชนิดนี้เป็นกรรมที่จะให้ผลแก่ผู้กระทำในชาติต่อ ๆ ไป ถัดจากชาติหน้า อปราชัยเวทนิยกรรมนี้ตราบใดที่ยังให้ผลไม่เสร็จสิ้นก็ยังไม่กลายเป็นอโหสิกรรม จะกลายเป็นอโหสิกรรมก็ต่อเมื่อได้ให้ผลเสร็จสิ้นแล้วเท่านั้น เพราะฉะนั้นกรรมชนิดนี้จะติดตามผู้กระทำไปเรื่อย ๆ ได้ช่องให้ผลเมื่อไรก็จะเข้าให้ผลเมื่อนั้น ถ้าไม่ได้ช่องก็จะติดตามต่อไป

4. อโหสิกรรม กรรมเลิกให้ผล ได้แก่กรรมดีก็ตาม ชั่วก็ตามซึ่งไม่ได้โอกาสที่จะให้ผลภายในเวลาที่จะออกผลได้ เมื่อผ่านล่วงเวลานั้นไปแล้วก็ไม่ได้ผลอีกต่อไป เช่นกรรมที่พระอรหันต์ได้ทำไว้ก่อนหน้าที่ท่านจะเป็นพระอรหันต์ และมีเวลากำหนดที่จะให้ผลแก่ท่านในชาติต่อ ๆ ไปแต่ที่ท่านสิ้นภพสิ้นชาติเสียแล้ว ฉะนั้นกรรมดังกล่าวก็ไม่มีโอกาสที่จะให้ผลเป็นต้น

หมวดที่ 2 ว่าโดยกิจ คือจำแนกผลตามหน้าที่

1. ชนกกรรม แปลว่า กรรมที่นำไปเกิด กรรมชนิดนี้ทำหน้าที่อย่างเดียวกับคนบาปคณฺที่ตายแล้วไปเกิดตามลักษณะของตน ถ้า

ชนกกรรมเป็นอกุศลกรรมก็นำไปเกิดในทุกคติ ถ้าเป็นฝ่ายกุศลกรรมก็นำไปเกิดในสุคติ เมื่อนำไปเกิดตามลักษณะของตนแล้วก็หมดหน้าที่ ชนกกรรมในที่นี้ก็คืออสังขกรรมในประเภทกรรมให้ผลตามลำดับที่จะกล่าวถึงข้างหน้านั้นเอง

2. อุปัตถัมภกกรรม ได้แก่กรรมที่สนับสนุนชนกกรรม กรรมชนิดนี้เป็นประเภทเดียวกับชนกกรรม คือถ้าชนกกรรมเป็นฝ่ายอกุศล อุปัตถัมภกกรรมก็ต้องเป็นฝ่ายอกุศล ถ้าชนกกรรมเป็นฝ่ายกุศล อุปัตถัมภกกรรมก็ต้องเป็นฝ่ายกุศล เข้าให้ผลสนับสนุนชนกกรรมตามกำลังของตน

3. อุปปีฬิกกรรม แปลว่ากรรมบีบคั้นหรือกรรมเบียดเบียน กรรมชนิดนี้จะต้องมีลักษณะตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรม หน้าที่ของอุปปีฬิกกรรมก็คือเบียดเบียนบีบคั้นกำลังของชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมให้เพลาลง

4. อุปฆาตกรรม แปลว่ากรรมตัดรอน กรรมชนิดนี้เป็นประเภทเดียวกับอุปปีฬิกกรรม และตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรม แต่เป็นกรรมที่มีแรงกว่าอุปปีฬิกกรรม เมื่อกรรมชนิดนี้ให้ผลก็จะตัดรอนผลของชนกกรรมและอุปัตถัมภกกรรมแล้ว เข้าให้ผลแทนเลยทีเดียว

หมวดที่ 3 ว่าโดยปากทานปริยาย คือจำแนกตามลำดับความแรงในการให้ผล

1. ครุกกรรม ได้แก่กรรมหนัก กรรมชนิดนี้ถ้ายังมีอยู่จะให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมดเพราะเป็นกรรมที่มีกำลังมาก กรรมอย่างอื่น ๆ จะมีโอกาสให้ผลก็ต่อเมื่อครุกกรรมให้ผลเสร็จสิ้นแล้วเท่านั้น ครุกกรรมฝ่ายอกุศลได้แก่ อนันตริยกรรม 5 อย่าง คือฆ่าบิดา ฆ่ามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าถึงห้อพระโลหิต และสังฆเภท คือทำให้พระสงฆ์แตกแยกกัน ส่วนอนันตริยกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ สมาบัติ 8 ข้อใดข้อหนึ่งคือ รูปदान 4 และอรูปदान 4

2. พหุกรรม ได้แก่กรรมที่สั่งสมไว้มากไม่ว่าจะเป็นฝ่ายกุศลหรืออกุศล อาจจะเป็นกรรมที่ทำครั้งละเล็กละน้อย แต่เมื่อทำหลายครั้งเข้าก็กลายเป็นกรรมที่มาก กรรมชนิดนี้บางทีเรียกว่า อาจิณณกรรม คือกรรมที่ทำเป็นอาจิณ เนื่องจากกรรมนี้เป็นกรรมที่มีมากจึงมีกำลังในการให้ผลแรงมากรองจากครุกรรม หากในชีวิตของบุคคลไม่มีครุกรรมไม่ว่าจะเป็นฝ่ายกุศลหรืออกุศล พหุกรรมก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมด

3. อาสังกรรม ได้แก่กรรมใกล้ดับจิตหรือกรรมใกล้ตาย หมายถึงกรรมที่บุคคลกระทำหรือนึกถึงในขณะที่กำลังจะดับจิต ตามปกติขณะที่บุคคลกำลังจะตายนั้นถ้าเคยทำอนันตริยกรรมไว้ อนันตริกรรมนั้นก็มาทำหน้าที่เป็นอาสังกรรมให้เขานึกถึง ถ้าไม่มีครุกรรมหรืออนันตริกรรม พหุกรรมก็จะมาทำหน้าที่เป็นอาสังกรรม โอกาสที่กรรมที่ทำใหม่ในขณะที่จะดับจิตหรือกรรมเล็กน้อยอื่นจะมาทำหน้าที่เป็นอาสังกรรมทั้ง ๆ ที่มีครุกรรมอยู่นั้นไม่มี และโอกาสที่กรรมใหม่หรือกรรมเล็กน้อยจะเข้าแทรกให้ผลก่อนพหุกรรมนั้นเป็นไปได้ยาก หน้าที่สำคัญของอาสังกรรมก็คือ นำบุคคลที่ตายแล้วนั้นไปเกิดตามลักษณะของตน

4. กัตตตวาปนกรรมหรือกัตตตทากรรม หมายถึงกรรมที่สักแต่ว่าทำหรือกระทำโดยมีเจตนาน้อย เพราะฉะนั้นกรรมชนิดนี้จึงเป็นกรรมที่มีกำลังอ่อน จะเข้าให้ผลก็ต่อเมื่อไม่มีกรรมอื่นที่มีกำลังแรงกว่าให้ผลอยู่แล้วเท่านั้น

คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ นอกจากจะแสดงกรรม 12 โดยแบ่งเป็น 3 หมวด เหมือนคัมภีร์วิสุทธิมรรคข้างต้นยังได้แสดงกรรมไว้อีกหมวดคือ¹⁰

¹⁰ มหามกุฏราชวิทยาลัย, อภิธรรมมัตถสังคหะและอภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกา ฉบับแปลเป็นไทย, หน้า 193-195.

หมวดที่ 4 ว่าโดยปาภักฐาน คือสถานที่คือภพเป็นที่ให้ผล

1. อกุศลกรรม คือกรรมที่เป็นอกุศล ได้แก่อกุศลกรรมบถ 10 ย่อมมาให้กำเนิดในอบายภูมิ อกุศลกรรมบถ คือทางแห่งความชั่ว ทางแห่งกรรมที่เป็นอกุศล หรือกรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ทุกข์ มี 10 อย่าง คือ ก. กายกรรม 3 ได้แก่ 1. บาณาติบาต การทำลายชีวิต 2. อทินนาทาน ถูเออาขงที่เขามิได้ให้ 3. กาเมสุมิจจารา ประพฤติผิดในกาม ข. วาจากรรม 4 ได้แก่ 4. มุสาวาท 5. ปิสฺฐาวาจา พูดส่อเสียด 6. ผรุสวาจา พูดคำหยาบ 7. สัมผัสสลาปะ พูดเท็จเจ้อ ค. มโนกรรม 3 ได้แก่ 8. อภิชณา ละโมบคอยจ้องอยากได้ของเขา 9. พยาบาท คิดร้ายเขา 10. มิจฉาทิฐิ เห็นผิดจากครรลองธรรม

2. กามาวจรกุศลกรรม คือกรรมที่เป็นกุศลระดับกามาวจร ได้แก่บุญกิริยาวัตถุ 10 ย่อมมาให้กำเนิดในกามสุคติ 7 คือมนุษย์และสวรรค์ 6 บุญกิริยาวัตถุ คือสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งการทำบุญหรือทางทำความดี คือ 1. ทานมัย ทำบุญด้วยการให้ 2. สิลมัย ทำบุญด้วยการรักษาศีล 3. ภวานามัย ทำบุญด้วยการเจริญภavana 4. อบจายนมัย ทำบุญด้วยการประพฤต้อ่อนน้อม 5. เวยยาวัจจมัย ทำบุญด้วยการช่วยขวนขวายรับใช้ 6. ปัตติทานมัย ทำบุญด้วยการเจ้สี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น 8. อัมมัสสวนมัย ทำบุญด้วยการพึ่งธรรม 9. อัมมเทสนามัย ทำบุญด้วยสั่งสอนธรรม 10. ทิฏฐชุกัมม ทำบุญด้วยการทำความเห็นให้ตรงกัน

3. รูปาวจรกุศลกรรม คือกรรมที่เป็นกุศลระดับรูปาวจร ได้แก่รูปฌาน 4 หรือ 5 ของผู้ยังไม่บรรลุอรหัตตผล ย่อมมาให้กำเนิดรูปภพ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พรหมฌาน ประกอบด้วยองค์ 5 คือ มีวิตก-วิจารณ์-ปีติ-สุข-เอกัคคตา
2. ทุตติยฌาน ประกอบด้วยองค์ 4 คือ มีวิจารณ์-ปีติ-สุข-เอกัคคตา

3. ตติยฌาน ประกอบด้วยองค์ 3 คือ มี ปิติ-สุข-

เอกัคคตา

4. จตุตถฌาน ประกอบด้วยองค์ 2 คือ มี สุข-

เอกัคคตา

5. ปัญจฌาน ประกอบด้วยองค์ 2 คือ มีอุเบกขา-

เอกัคคตา

4. อรูปาวจรกุศลกรรม คือกรรมที่เป็นกุศลระดับอรูปาวจร ได้แก่ก่อรูปฌาน 4 ของผู้ยังไม่บรรลุนิพพาน ย่อมให้กำเนิดในอรูปภพ จุดประสงค์ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงกัมมิต่าง ๆ ก็เพื่อแสดงให้เห็นถึงเหตุและผลของกรรม ไม่ว่าจะเป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรม การเกิดในอบายภูมิ 4 ชั้นนั้น ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมหนักก็เกิดในนรกซึ่งก็แยกย่อยเป็นชั้นต่าง ๆ อีก ตามลักษณะและความแรงของอกุศลกรรมนั้น ๆ ถ้าเป็นผลของอกุศลกรรมที่เบาบางกว่านั้นก็ เป็นปัจจัยให้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน จะเห็นได้ว่าสัตว์เดรัจฉานนั้นมีรูปร่างประหลาดต่าง ๆ นานาซึ่งก็ย่อมเป็นไปตามกรรมอันเป็นเหตุให้มีรูปร่างเช่นนั้น และผลของอกุศลกรรมที่น้อยกว่านั้นลงไปอีกก็เป็นปัจจัยให้เกิดในภพภูมิของเปรตซึ่งเป็นภูมิของความหิวโหยอยู่เสมอ และภูมิของเปรตนั้นก็จำแนกออกเป็นหลายชนิดด้วยกันอีกตามอำนาจของอกุศลกรรม อกุศลกรรมอีกภูมิหนึ่งก็คืออสุรกาย การเกิดเป็นอสุรกายนั้น เป็นผลของอกุศลกรรมที่เบากว่าอันอื่น ในภูมิอสุรกายนั้นไม่สามารถที่จะแสวงหาความเพลิดเพลินสนุกสนานได้เหมือนในสุคติภูมิ เมื่ออกุศลกรรมมีต่างกัน ภูมิซึ่งเป็นที่เกิดก็ย่อมต่างกันออกไปตามเหตุนั้น ๆ ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับกุศลกรรมที่มีภูมิที่เกิดต่างกันตามลำดับชั้นของกุศลกรรมนั้น ๆ

ในเทวสูตร¹¹ พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงกรรมและภพภูมิที่สัตว์จะไปเกิดตามอำนาจของกรรมไว้ว่า ผลแห่งกรรมที่จะเป็นที่รองรับต่อไป เราย่อมมองเห็นหมู่สัตว์กำลังจติ กำลังอุบัติ เลว ประณีต มีผิวพรรณดี มีผิวพรรณทราม ได้ดี ตกยาก ด้วยทิพยจักขุอันบริสุทธิ์ล่องจักษุมนุษย์ ย่อมทราบชัดซึ่งหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมได้ว่า สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วิจิสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อมันกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายแล้ว เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ก็มี สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายสุจริต วิจิสุจริต มโนสุจริต ไม่ติเตียนพระอริยะ เป็นสัมมาทิฐิ เชื่อมันกรรมด้วยอำนาจสัมมาทิฐิ เมื่อตายไปแล้วบังเกิดในหม่อมมนุษย์ก็มี สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุกจริต วิจิตุจริต มโนทุกจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฐิ เชื่อมันกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึงปิตติวิสัยก็มี สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุกจริต วิจิตุจริต มโนทุกจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฐิ เชื่อมันกรรมด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึงกำเนิดเดรัจฉานก็มี สัตว์ผู้กำลังเป็นอยู่เหล่านี้ประกอบด้วยกายทุกจริต วิจิตุจริต มโนทุกจริต ติเตียนพระอริยะ เป็นมิจฉาทิฐิ เชื่อมันด้วยอำนาจมิจฉาทิฐิ เมื่อตายไปแล้ว เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรกก็มี

จากพระสูตรนี้จะเห็นถึงที่รองรับแห่งกรรม คือคติ และสิ่งที่จะจำแนกเหล่าสัตว์ไปยังคติต่าง ๆ นั่นก็คือ กรรมนั่นเอง

3.4 ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทไม่มีอันตรภพ

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นไม่ปรากฏคำสอนเรื่องอันตรภพหรือภพตรงกลางที่คั่นระหว่างการตายกับการเกิดใหม่ และเชื่อว่าเมื่อคนเรา

¹¹ม. อุปริ. 14/505.

ตายลงก็จะไปเกิดใหม่ทันทีในภพภูมิที่เหมาะสมกับกรรมที่ได้กระทำไว้ สิ่ง
 ไปเกิดในภพภูมิต่อไปนั้นก็คือจิตซึ่งเป็นนามธรรม ที่ขณะดังกล่าวของพุทธ-
 ปรัชญาเถรวาทนี้ไม่เป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกายอื่นที่ยอมรับเรื่องอัน
 ตตรภพโดยอ้างว่าในกรณียเมตตสูตร¹² มีพระพุทธพจน์ว่า "ภูตา วา สัมภเวสี
 วา" ซึ่งแปลว่า สัตว์ที่เกิดแล้วหรือสัตว์ที่กำลังแสวงหาภพอยู่ จากพระ
 พุทธพจน์อันนี้เองที่ทำให้ภพภูมิที่ยอมรับอันตรภพ เช่นนิกายวัชรยานเชื่อว่ามี
 ภพระหว่างตายกับการเกิดใหม่ และสัมภเวสีอยู่ในภพนั้นและมีสภาวะพิเศษ
 การยอมรับเรื่องอันตรภพและสัมภเวสีในลักษณะนี้พุทธปรัชญาเถรวาทปฏิเสธ
 โดยสิ้นเชิงดังมีปรากฏอยู่ในกฎของอภิธรรมปิฎก หัวข้อที่ว่าอันตราภพกถา
 ซึ่งเป็นการซักถามระหว่างฝ่ายสิกขาที่ ผู้ถามคือนิกายเถรวาทกับฝ่ายปรวาทที่
 ผู้ตอบคือนิกายที่ยอมรับเรื่องอันตรภพ สาเหตุสำคัญของการซักถามนี้ก็คือนิกาย
 เถรวาทถือว่าไม่มีอันตรภพ เพราะไม่ได้เป็นภพใดภพหนึ่งเลยใน 3 ภพ ก็คือ
 กามภพ รูปภพและอรุภพ ไม่ได้เป็นภพระหว่างภพใดเลยในระหว่างกามภพ
 ระหว่างรูปภพและระหว่างอรุภพ ไม่ปรากฏในกำเนิด 4 ในคติ 5 หรือใน
 สิ่งใดเลย และสาเหตุแห่งการนำไปเกิดคือกรรมนั้นก็ไม่สามารถบอกได้ว่ามี
 กรรมใดที่จะนำไปสู่อันตรภพเหมือนอย่างที่กรรมจะนำไปสู่กามภพ รูปภพและ
 อรุภพเลย สันนิษฐานว่าที่นิกายอื่นเชื่อว่ามียันตรภพเพราะตีความคำว่า
 "อันตราปรินิพพายีบุคคล" ต่างกัน ฝ่ายเถรวาทตีความว่าอันตราปรินิพพายี-
 บุคคลคือพระอนาคามีผู้ปรินิพพาน(ดับกิเลส) ในระหว่างอายุยังไม่ทันถึงท่ามกลาง
 แห่งอายุขัย แต่นิกายอื่นเข้าใจว่าอันตราปรินิพพายีคือพระอนาคามีที่จะบรรลู่
 ถึงนิพพานในขณะที่อยู่ตรงกลางระหว่างความตายกับการเกิดใหม่ จึงเป็นที่มา
 ของความเชื่อเรื่องอันตรภพว่ามีภพกลางระหว่างความตายกับการเกิดใหม่
 และเมื่อตายไปแล้วจะต้องเข้าสู่ภพนี้ก่อนเพื่อแสวงหาภพภูมิที่จะไปเกิดใหม่ต่อ
 ไป ขณะที่อยู่ในภพนี้ชื่อว่า เป็นสัมภเวสีมีลักษณะเป็นกายทิพย์

¹² ชุก. ชุก. 25/10.

ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทนั้นคำว่า สัมภเวสีและภุตม์ ความหมายดังนี้ เหล่าสัตว์ที่ถือกำเนิดแล้ว ชื่อว่าภุต ในคำทั้งหลายมีอาทิว่า ภุตาน วา สัตตาน เหล่าสัตว์ที่เสาะหาคือแสวงหาการสมภพคือการเกิด ได้ แก่บังเกิดขึ้น ชื่อว่าสัมภเวสี บรรดากำเนิด 4 ชนิดเหล่านั้น เหล่าสัตว์ที่เกิด ในฟองและที่เกิดในหยดน้ำตราบใดที่ยังไม่ทำลายกระเปาะฟองและรังมดลูก (ออกมา) ตราบนั้นก็ยังชื่อว่าสัมภเวสี ต่อเมื่อทำลายกระเปาะฟองและรัง มดลูกออกมาภายนอกแล้วจึงชื่อว่าภุต ส่วนสัตว์ที่เกิดแต่เข้าโคลและผุดเกิดใน ขณะแห่งจิตดวงแรกชื่อว่าสัมภเวสี ตั้งแต่ขณะแห่งจิตดวงที่ 2 ไป ชื่อว่าภุต อีกอย่างหนึ่งในสัตว์ทั้งหลายจะเกิดโดยอิริยาบถใดก็ตามตราบใดยังไม่เปลี่ยน อิริยาบถเป็นอย่างอื่นนอกจากอิริยาบถนั้นตราบนั้นชื่อว่าสัมภเวสี ต่อจากอิริ ยาบถนั้นไปชื่อว่าภุต อีกอย่างหนึ่งเหล่าสัตว์ที่เกิดแล้วคือเกิดขึ้นแล้ว (สำเร็จ แล้ว) ชื่อว่าภุต พระชฌาสพเหล่าใดผู้เป็นอนิยเจ้าแล้วนั้นแหละนับว่าจักไม่ เกิดอีก คำว่า ภุต นี้เป็นชื่อของชฌาสพเหล่านั้น สัตว์เหล่าใดกำลังแสวง หาการเกิดสัตว์เหล่านั้นขึ้นชื่อว่าสัมภเวสี คำว่าสัมภเวสีนี้เป็นชื่อของพระเสช และปฤชณผู้กำลังแสวงหาการเกิดต่อไป เพราะยังละสังโยชน์ในภพไม่ได้¹³

จากอรรถกถาข้างต้นนี้ สามารถอธิบายความหมายของ ภุต และ สัมภเวสี ได้เป็น 2 วิธี คือ

1. อธิบายเชิงกายภาพ

ภุต คือ สัตว์ที่ได้เกิดออกมาเป็นตัวตนแล้ว เช่น คนที่ คลอดออกมาจากครรภ์มารดา ไก่ที่ออกจากไข่ เป็นต้น

¹³ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พระสูตรและอรรถกถาแปล มัชฌิมนิคาय เล่มที่ 1 ภาคที่ 1 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย, 2525), หน้า 566.

สัมภเวสี คือ สัตว์ที่ยังอยู่ในครรภ์และในไข่ที่ยังอยู่ใน
ระหว่างที่จะเกิด

2. อธิบายเชิงคุณธรรม

ภูต คือ พระอรหันต์ เพราะไม่แสวงหาภพเป็นที่เกิดอีก

สัมภเวสี คือ บุตรหรือพระอรหันต์ที่ยังไม่ถึงขั้นพระอรหันต์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย